

מעמדו של שיק והדין כשאבד

מעמדו החוקי של שיק

1. סעיף 3 לפקודת השטרות

3. (א) שטר-חליפין הוא פקודה ללא תנאי ערוכה בכתב מאת אדם אל חברו, חתומה בידי נותנה, בה נדרש האדם שאליה ערוכה הפקודה לשלם לאדם פלוני או לפקודתו, או למוכ"ז, סכום מסויים בכסף, עם דרישה או בזמן עתיד קבוע או ניתן לקביעה.

2. סעיף 14 לחוק השליחות

14. (א) השליחות מסתיימת בביטולה על ידי השולח או השלוח, וכן במותו של אחד מהם, בגריעת כשרותו או בפשיטת רגלו, או - אם היה תאגיד - בפירוקו.

3. סעיף 432 לחוק העונשין

432. (א) המוציא שיק שמשך והוא יודע שאין חובה על הבנקאי לפרוע את השיק מן התאריך הנקוב בו עד 30 יום לאחריו, או אין לו יסוד סביר להניח שיש חובה כאמור על הבנקאי, והשיק הוצג לפרעון תוך התקופה האמורה וחולל, דינו - מאסר שנה או קנס כאמור בסעיף 61 או פי ארבעה מהסכום הנקוב בשיק, לפי הסכום הגדול יותר.

4. ס' 29 לפקודת השטרות – תום לב

29. (א) כל צד שחתימתו מצויה על השטר, חזקה לכאורה שנעשה צד לו בעד ערך.

(ב) כל אוחז שטר, חזקה לכאורה שהא אוחז כשורה; אך אם הודו או הוכיחו בתובענה שהקיבול או ההוצאה או הסיחור שלאחריה פגועים ברמאות, בכפיה, או באלממות ופחד, או באי-חוקיות, חובת הראיה מוחלפת, עד אם הוכיח האוחז שלאחר אותה רמאות או אי-חוקיות ניתן בתום לב ערך בעד השטר.

5. סעיף 37 לפקודת השטרות – זכויות של אוחז בשטר

37. אלה זכויותיו וכוחו של אוחז שטר:

(1) יכול הוא לתבוע על פי השטר בשם עצמו;

(2) היה אוחז כשורה, הריהו אוחז השטר כשהוא נקי מכל פגם שבזכות קנינם של צדדים קודמים לו, וכן מכל טענות-הגנה אישיות גרידא שהיו להם בינם לבין עצמם, ויכול הוא לאכוף תשלומו על כל צד החב על פי השטר;

(3) היה פגם בזכות קנינו, הרי אם סיחר את השטר לאוחז כשורה, רוכש אותו אוחז זכות קנין טובה ושלמה, ואם השיג פרעונו של השטר, מי שפרע לו כשורה מופטר מן השטר הפטר כשר.

המחלוקת ההלכתית בנוגע לשיק

6. שו"ת עטרת שלמה, סה

נראה שיש הבדל בין שטר חוב ולבין צ"ק, שבשטר חוב מתחייב החותם בסכום מסויים כפי מה שהוצרך או שברצונו להתחייב לפלוני בן פלוני א"כ יש כאן מעשה התחייבות ושפיר חל החיוב ע"י מסירת השטר לפלוני. אמנם בצ"ק אין בחתימתו של החותם שום התחייבות רק נותן הוראה לבנק לשלם לפלוני סכום זה וזה ואינו רק נתינת הרשאה לפלוני להוציא כסף מחשבונו של החותם וכפי שצויין בהצ"ק "לשלם לפקודת פלוני"...

אשר לפי זה נראה ברור שע"י מסירת צ"ק לאדם מסויים לא נתחייב מוסר הצ"ק שום דבר להמקבל ויכול לחזור בו ולבטל את הצ"ק ואין על בעל הצ"ק שום תביעה מצד המקבל אם הצ"ק ניתן לו בתור מתנה ורק אם ניתן בתור פרעון חוב אז נשאר על בעל הצ"ק החוב שהוא חייב להמקבל.

7. פסקי דין ירושלים דיני ממונות וביורוי יוחסין יא, עמ' שפא

אמנם מרן הגר"ש אלישיב שליט"א השיב (ביום ד תשרי תשס"ז) שצ"ק נחשב ככסף מזומן, וכשם שבכסף מזומן ששילם למוכר נחשב ששילם אף על פי שהמוכר לא השתמש בכסף, כך בצ"ק.

8. שו"ת מנחת יצחק ה, קיט

והנה פשיטא דטשעקען הנהוג בזמן הזה, ואף וועקסלען (=שטרי חוב) הנהוג, אף אם כתוב בו שם המלוה, אבל כפי החוק, אם כותב המלוה שמו על צד הב', ומוסרו לאחר, אז הוי כמו שהוא המלוה, דינו כמו שהיה כתב לכל מי שמוציאו.

שטר חוב למוכ"ז בהלכה

9. נימוקי יוסף בבא בתרא פ,א, בדפי הרי"ף, ד"ה אמר המחבר ושטר

אמר המחבר: ושטר שכתוב בו שנתחייב לכל מוציא אותו בב"ד כשר וגובה בו המוציא... ומיהו שטר זה כל שהוציאו אחר ופרעו לו ועשה ממנו שובר נמחל שעבודו לכל אדם שיוציאו מכאן ואילך שלא נתחייב זה אלא במנה בלבד מפי רבינו הר"ם והריטב"א ז"ל.

10. רמ"א חו"מ סו, א

יש אומרים דשטר שכתוב בו: אני משעבד לך ולכל מי שמוציאו, נקנה בחליפין או במסירה בלא כתיבה.

11. ש"ך חו"מ סד, ג

משמע היכא דהיה יכול לטעון לקוח הוא בידי ולא היה צריך כתיבה כגון בממרמו"ת שלנו וכהאי גוונא (=בכגון זה), נאמן לומר למשכון תפסתיים במיגו דלקוח.

12. קצות החושן סו, יג

ובמרמ"י שלנו נהי דכתיבה לא בעי מסירה בעי, וכיון דלא הוי דעת אחרת מקנה הזוכה בממרמ"י דהפקר לא מהני.

13. ש"ך חו"מ נ, ז

ונ"ל, דהא דמהני שובר משום אדם על שטר שנכתב סתם לכל מי שמוציאו, היינו כשידע זה שקנהו אח"כ שכתב לו שובר עליו... אבל אם זה שקנהו טוען שלא ידע שפרע למלוה הראשון ולא ידע משובר זה, נהי דלא נתחייב אלא במנה אחד בלבד, מ"מ הוה ליה כאילו נתחייב לו מתחילה, ומה שפרע למלוה הראשון איהו דאפסיד אנפשיה שפרע לו ולא כתב שובר ע"ג השטר עצמו והאמינו... וכן המנהג בזמנינו שקונין ממרמ"ת זה מזה, ואילו היה הממרמ"י בטלה בזה לא היה שום אדם קונה שום ממרמ"י, דהיה חושש שמא פרע לו בעדים או שמא נתן כתב ידו בעדים שפרע לו.

ותו, דהיכא דלא ידע ה"ל כלקח חפץ מחבירו ונודע אח"כ שהוא גניבה בידו ואינו שלו, דמ"מ צריך להחזיר לו מעותיו משום תקנת השוק וכדלקמן סימן שנו' [סעיף ב'], וה"ה הכא. ואף על גב דכתבו הרא"ש [בתשובה כלל ע"ט סי' ה'] והטור והמחבר לקמן סימן ס' [טור סעיף ז' ומחבר] סוף סעיף א', דלא שייך בשטרות תקנת השוק דלא שכיח, היינו בסתם שטרות דעלמא, אבל בממרנות שבזמנינו דשכיח טובא שקונין זה מזה יותר מן המטלטלים, פשיטא דשייך תקנת השוק.

14. שו"ת מנחת יצחק ה, קכ

אמנם כהיום הזה, כיון דפסקינן בזה דדינא דמלכותא דינא, הרי נודע כעת הדינא דמלכותא, דמחויב הלוה לשלם לכל המוציאיו כל הסכום הנכתב בתוכו, ואינו מועיל שום טענה שיש לו מי שנתן לו הממרני.

שטר חוב שאבד**15. בבא בתרא קעא, ב**

כי הא דרב יצחק בר יוסף הוה מסיק ביה זוזי ברבי אבא, אתא לקמיה דרבי חנינא בר פפי, אמר ליה: הב לי זוזיי, אמר ליה: הב לי שטראי ושקול זוזך, אמר ליה: שטרך אירכס לי, אכתוב לך תברא; אמר ליה, הא רב ושמואל דאמרי תרוייהו: אין כותבין שובר! אמר: מאן יהיב לן מעפריה דרב ושמואל רמינן בעיינין, הא רבי יוחנן והא ריש לקיש דאמרי תרוייהו: כותבין שובר. וכן כי אתא רבין אמר רבי אילעא: כותבין שובר.

ומסתברא דכותבין שובר, דאי סלקא דעתא אין כותבין שובר, אבד שטרו של זה – יאכל הלה וחדי? מתקיף לה אביי: ואלא מאי? כותבין שובר, אבד שוברו של זה – יאכל הלה וחדי? אמר ליה רבא: אין, עבד ליה לאיש מלוה.

16. שולחן ערוך חו"מ נד, ב

הבא לפרוע חובו, ואמר המלוה: אבד לי השטר, אין הלוה יכול לומר: לא אפרע לך עד שתחזיר לי שטרי, אלא הרי זה יכתוב לו שובר, ויפרע לו כל חובו. ויש ללוה להחרים סתם על מי שכובש שטרו וטוען שאבד.

ואם טען הלוה טענת ודאי ואמר: השטר אצלו ועתה הניחו בכיסו, ישבע המלוה היסת שאבד השטר, ואח"כ יפרע חובו ויכתוב שובר.

שטר למוכ"ז שאבד**17. שו"ת צמח צדק, י' – תשלום תמורת ערבות**

אם אין ידוע שהשטר היה ביד זה שאמר שאבד שטרו שאז שובר ממנו לא מהני כדפירשתי וא"כ חששא קרובה היא שמא ימצאנו אחר ויגבה מן הלוה אז אין הלוה צריך לשלם למלוה עד שיקבל עליו אחריות הפסד הלוה אם יצטרך לשלם שנית.

18. שו"ת גבעת שאול (לומז'), כה – תשלום תמורת קבלה

מכל מקום ראוי הוא שהלוה ישלם לו ויקח ממנו שובר, משום דטפי יש לחוש על פסידא דמלוה יותר משל לוח.

19. נתיבות המשפט ביאורים סימן נ ס"ק ה – פטור מתשלום

גם מה שכתב דבנאבד שטר כזה דמחויב הלוה לשלם כשעושה לו ערבות שלא יבוא לו היזק משטר כזה. לא ידעתי מנא ליה, כיון דלא אמרינן רק כותבין שובר, וכיון שאי אפשר לכתוב שובר על שטר כזה, מנא ליה שמועילה ערבות, הא הלוה יכול לומר אינו בטוח לי.

20. פקודת השטרות

69. שטר שאבד לפני שעבר זמנו, יכול האדם שהיה אוחזו לבקש את המושך שיתן לו שטר אחר ככתבו, אגב מתן ערובה למושך, אם ידרוש זאת, לשפותו כלפי כל אדם במקרה שיימצא השטר שאבד לפי דבריו; מושך שנתבקש כאמור וסירב ליתן כפל השטר, אפשר לכוף אותו שיתן.

70. בכל תובענה או הליך על פי שטר, יכול בית המשפט או שופט לצוות שאיבוד השטר לא ישמש טענה, ובלבד שניתן שיפוי, להנחת דעתו של בית המשפט או של השופט, כלפי תביעותיו של כל אדם אחר על פי השטר הנדון.

21. שו"ת מהרש"ם ה, מה

ועוד אני אומר דלפי מה שכתבנו לעיל דעל כל פנים תליא במחלוקת הפוסקים אי שטר מהני להתחייב על הספק א"כ בודאי אמרינן בזה דינא דמלכותא דינא, דלא הוי כלל נגד דין תורה כיון דגם בדין תורה הוי ספיקא דדינא...